

УДК 37.026.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-2.4>**Н. В. Золотухіна**

старший викладач кафедри будівельної інженерії та економіки
Бендерської політехнічної філії
Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка,
аспірант
ФДБОЗ ВО «Брянський державний інженерно-технологічний університет»

Г. В. Дуднік

старший викладач кафедри будівельної інженерії та економіки
Бендерської політехнічної філії
Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка

НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Стаття присвячена організації навчально-педагогічної взаємодії в рамках вищої професійної освіти в технічному вищому навчальному закладі. Мета дослідження – систематизація існуючого теоретичного та практичного досвіду здійснення навчально-педагогічної взаємодії, виділення умов його успішного здійснення. Представлена класифікація активних методів навчання. Розглянуто способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукують їх до активної розумової та практичної діяльності у процесі оволодіння матеріалом, коли активний не тільки викладач, але й студенти. Наведено приклади реалізації навчально-педагогічної взаємодії на заняттях із дисциплін будівельного циклу й ігрових зустрічах студентів.

Виділено не вирішені раніше проблеми, виявлено необхідність вивчення взаємодії студента та викладача в закладі вищої освіти. Система навчально-педагогічної взаємодії в ланці «викладач – студент» у вишій якості відрізняється від шкільної не тільки організаційними формами, змістом навчання і виховання, але і самим фактом їх прилучення до загальної професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар'єра, що заважає плідній спільній діяльності, сприяє здійсненню базових компетенцій учасників навчально-педагогічної взаємодії з використанням активних методів навчання.

У результаті проведеного аналізу наукових праць зазначили, що специфіка педагогічного спілкування передусім проявляється в його спрямованості. Воно спрямоване на учнів із метою їх особистісного розвитку. Розвиток особистості передбачає максимальну реалізацію її активності, самостійності, ініціативності, відповідальності в навчально-виховному процесі.

У результаті дослідження визначили, що запорукою успішного вдосконалення є підготовка викладача дисциплін із використанням активних методів навчання та різних інтерактивних форм взаємодії, наприклад, ігор, кейс-завдань, мозкових штурмів тощо.

У даній роботі представлена гра «Ерудит-лото», яка була використана на занятті з дисципліни «Залізобетонні та кам'яні конструкції». Це дозволило виявити, що на заняттях у вигляді гри всі студенти активно залучені в навчально-освітній процес, загострюється їхня увага, студенти зосереджені і зібрані під час виконання завдання і відповідей на поставлені питання. Налагоджується робота у групі, студенти стають більш згуртованими, відчувається дух суперництва між командами. Переважає комунікативний і діловий стилі роботи викладача, що сприяє кращому засвоєнню і закріпленню знань, умінь і компетенцій.

Ключові слова: навчально-педагогічна взаємодія, педагогічне спілкування, компетенції, учасники, професійна освіта, активні методи навчання, інтерактивна форма.

Постановка проблеми. На заняттях із дисциплін технічного циклу завжди постає завдання знаходження і вибору способів і методів взаємозв'язаної діяльності викладача й учнів, спрямованої на опанування учнями знань, умінь, навичок, на їх виховання і розвиток. Будівельні дисципліни важкі для сприйняття студентами за традиційного лекційного викладу матеріалу. Тому виникає завдання обов'язкового застосування активних методів навчання для кращого засвоєння матеріалу й активізації пізнавальної діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчена дисертація на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук І.А. Цатурової на тему «Багаторівнева система мовної освіти у вищій технічній школі». Розглянуто роботи Е.А. Телешової «Модель становлення готовності студентів до аналітичної діяльності в навчально-педагогічному взаємодії» і «Умови успішного навчально-педагогічної взаємодії у вищому навчальному закладі», літературні джерела (В.Ф. Ісаєв, В.А. Петровський, Є.А. Телешова, Г.Н. Серікова), що висвітлюють дану проблему.

Мета статті – розглянути поняття «педагогічне спілкування», «професійно-педагогічне спілкування», «педагогічна взаємодія». Розкрити

поняття «навчально-педагогічна взаємодія» у професійній освіті, показати значущість такої взаємодії та її успішність на заняттях зі спеціальних дисциплін у технічному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Зпочатку 20-го ст. державні політики багатьох держав спрямовані в бік посилення уваги до особистості кожної людини, ідея рівноправності є характерною і важливою рисою. У системі освіти рівноправна взаємодія відповідає принципам гуманізації, які є основоположними в новій парадигмі освіти. У результаті цього в освіті на перше місце висуваються методологічні підходи, що мають особистісну й індивідуальну спрямованість: індивідуальний підхід, диференційований підхід, особистісно орієнтований підхід, особистісно-діяльнісний підхід, гуманна педагогіка. Зазначені педагогічні теорії змінюють основну схему взаємодії викладача і студентів, тобто суб'єкт-об'єктні відносини. Про роль даних підходів у навчальному процесі пише Е.А. Телешова у своїй роботі [1].

Замість поширеної схеми взаємодії «викладач – суб'єкт педагогічного впливу і управління, студент – об'єкт цього впливу» ми маємо схему суб'єкт-суб'єктного, рівнопартнерського навчального співробітництва викладача і студентів в організованому спільно викладачем вирішенні навчальних, пізнавальних і комунікативних завдань. Отже, основою здійснення освітнього процесу та реалізованих завдань є навчально-педагогічна взаємодія [1, с. 1322].

Під взаємодією розуміють взаємний зв'язок, або взаємну підтримку. Взаємодія являє собою систематично стійке виконання дій, які спрямовані на те, щоб викликати відповідну реакцію партнера, причому викликана реакція, у свою чергу, породжує реакцію того, хто впливає [2, с. 86].

У педагогічній науці в цьому зв'язку часто оперують поняттями «педагогічне спілкування», «професійно-педагогічне спілкування», «педагогічна взаємодія».

На думку І.Ф. Ісаєва, В.А. Сластеніна, педагогічне спілкування – це багатоплановий процес, що породжується цілями і змістом спільної діяльності, який полягає в: організації, встановленні та розвитку комунікації; взаєморозумінні і взаємодії між педагогом і учнями в умовах освітнього процесу [3, с. 22].

Деякими дослідниками педагогічне спілкування розглядається системно. Наприклад, А.В. Петровський під педагогічним спілкуванням розуміє «систему прийомів і навичок взаємодії педагога й учнівського колективу, змістом якої є обмін інформацією, навчально-виховний вплив і організація взаєморозуміння» [4, с. 188]. Педагог виступає ініціатором процесу, організовує його й управляє ним. Він зазначає, що спілкування в діяльності педагога виступає: по-перше, засобом

вирішення власних навчальних завдань; по-друге, системою соціально-психологічного забезпечення виховного процесу; по-третє, способом організації певної системи взаємин викладачів і учнів, що зумовлюють успішність виховання; по-четверте, процесом, поза яким неможливе виховання особистості [4, с. 192].

Подібне визначення пропонує В.А. Кан-Калик. Він розглядає професійно-педагогічне спілкування як систему (прийоми й навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і учнів, змістом якої є обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємин за допомогою комунікативних засобів. Причому педагог виступає активатором цього процесу, організує його і керує ним.

Головна мета активації пізнавальної діяльності – це формування активності учнів, що веде до підвищення якості навчально-виховного процесу. Основні чинники, що спонукають учнів до активності: професійний інтерес, творчий характер навчально-пізнавальної діяльності, самостійність, ігровий характер проведення занять.

Під педагогічним спілкуванням розуміється складний процес, що складається з безлічі компонентів – дидактичних, виховних і соціально-педагогічних взаємодій. Педагогічна взаємодія зумовлена й опосередкована навчально-виховною діяльністю, цілями навчання і виховання. Воно наявне в усіх видах діяльності – пізнавальної, трудової, творчої [2, с. 368].

Педагогічна взаємодія сприяє не тільки становленню особистості учня, але і творчому зростанню педагога.

Для творчого зростання педагога у вищих навчальних закладах встановлюють вимоги проведення відкритих занять в інтерактивній формі і проведення певної кількості годин за навчальним планом із дисциплін із використанням інтерактивних форм. Для виконання даних завдань викладач повинен активізувати свою діяльність у вдосконаленні педагогічної взаємодії на заняттях і правильному виборі методів навчання, зробити акцент на активних методах (метод навчання – спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача і учнів, спрямований на оволодіння учнями знаннями, навичками і вміннями, на їх виховання і розвиток). Характеризуючи активні методи навчання, А.М. Смолкін поділяє їх на неімітаційні й імітаційні. До неімітаційних методів належать проблемна лекція; лекція удвох; лекція із заздалегідь запланованими помилками; прес-конференція. Імітаційні методи він поділяє на ігрові (ділова гра; інтелектуальна гра; педагогічні ситуації; педагогічні завдання) та неігрові (колективна розумова діяльність).

Термін «навчально-педагогічна взаємодія» уведений у педагогічну науку Г.М. Серіковим. Це взаємодія учнів і педагогічних працівників, спря-

мована на спільне виконання кожним своїх функцій. Ідеться про об'єднання навчальної діяльності із професійною педагогічною діяльністю, учасники освіти стають партнерами. Навчально-педагогічна взаємодія постає як цілісне новоутворення, для якого характерні спільність мотивів, співпраця і взаємні зобов'язання.

Головна особливість освітнього процесу, яка проявляється в цілісності навчально-педагогічної взаємодії, полягає в єдиній спрямованості навчальної та професійної педагогічної діяльності на досягнення цільових пріоритетів, на здійснення задумів, закладених в освітній програмі [6, с. 54].

Розпорядчо-організуючий, взаємопогоджуючий і виконавчо-регулюючий види взаємодії, застосовні на практичних і теоретичних заняттях, реалізуються в інтерактивній формі. У нашому ЗВО регулярно проводяться відкриті заняття у вигляді ігор із різних дисциплін. У студентів популярна ігрова форма занять, вони завжди беруть активну участь у них, часто є ініціаторами, тоді всі запитання і завдання за розділами дисципліни готують самостійно. Наведемо приклад плану відкритого заняття з дисципліни «Залізобетонні та кам'яні конструкції».

План проведення відкритого практичного заняття з дисципліни «Залізобетонні та кам'яні конструкції», дата: 14 березня 2018 р., час: 8:30.

Місце проведення – аудиторія 405, корпус Б, група – БП14ДР62ПГ1 (411), напрям 08.03.01 «Будівництво», профіль підготовки «Промислове та цивільне будівництво».

Цілі:

I. Навчальні: закріпити раніше отримані знання з теми; навчити працювати з нормативною документацією та схемами, користуватися довідковою та науковою літературою, навчальними виданнями та методичними вказівками; навчити застосовувати отримані знання під час виконання завдань із підбору арматури в залізобетонних елементах; формувати розумову і практичну діяльність, стимулювати пізнавальну активність у студентів.

II. Розвиваючі: розвиток професійної інтуїції, інтелекту, творчих здібностей, самостійності у виборі проектних рішень; розвиток логічного мислення в області залізобетонних конструкцій; розвиток уваги; взаємозв'язок теорії і практики в області залізобетонних конструкцій; розвиток умінь узагальнювати і систематизувати здобуті знання, умінь та навички; розвиток інтелектуальних здібностей у студентів; розвиток комунікативних навичок у групі.

III. Виховний: виховати повагу до думки інших, толерантність, коректність; виховати почуття відповідальності за доручену справу і за ухвалені рішення; виховати почуття колективізму і взаємодопомоги; виховати старанність і акуратність.

Вид заняття: практичне.

Методи навчання:

– за джерелами здобуття знань: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, практичний в інтерактивній формі – гра «Ерудит-лото»;

– за дидактичними цілями: формування вмінь і навичок, які сприятимуть закріпленню й удосконаленню отриманих теоретичних знань.

Формовані компетенції: ЗК-5, ЗПК-8, ПК-13, ПК-16.

Міжпредметні зв'язки: математика, теоретична механіка, основи архітектури і будівельних конструкцій, будівельні матеріали, опір матеріалів.

Внутрішньопредметні зв'язки: лекції, практичні та лабораторні заняття з розділу 1 «Залізобетонні конструкції», тем: «Матеріали для залізобетонних конструкцій», «Залізобетонні елементи, що згинаються» (розрахунок міцності і конструювання), «Стислі залізобетонні елементи» (розрахунок міцності і конструювання).

Комплексно-методичне забезпечення заняття: презентація «Ерудит-лото»; картки, гральний кубик, атрибути команд.

Перебіг заняття:

1. Організаційна частина.

Вітання, заповнення журналу, мотивація студентів до навчальної діяльності – повідомлення теми та цілей заняття.

2. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація опорних знань за раніше пройденими темами відбувається у вигляді гри «Ерудит-лото».

Умови інтелектуальної гри. У грі беруть участь дві команди. Назви команд: «Сталь», «Бетон». Судить команди журі у складі трьох осіб. Перед початком гри проводиться жеребкування з метою визначення порядку відповідей на питання гри.

Число карток лото відповідає числу питань, помножене на число команд. Картки мають різні кольори, відповідно до теми питань. Команда із жеребкування відповідає першій, має право вибрати питання з тієї чи іншої теми. Двома командами зачитується вголос перше питання. У результаті те саме питання обмірковують відразу дві команди. На обговорення питання відводиться від 10 до 30 секунд (залежно від його складності). Коли зазначений час закінчиться, ведучий викликає для відповіді тільки одну команду, незважаючи на те, що готувалися обидві команди. Спочатку відповідає та команда, якій випало за жеребом бути першою.

Журі оцінює відповідь команди. За правильну відповідь відповідальна команда отримує два бали. Якщо команда дає правильну відповідь достроково, то їй нараховуються три бали. Якщо команда дає неправильну відповідь, то ведучий викликає для відповіді іншу команду. Після того як буде отримано правильну відповідь на перше питання від тієї чи іншої команди, оголошують

друге питання. На друге питання право першої відповіді отримує друга команда. І так далі, поки не будуть розіграні всі питання.

Далі проходить конкурс капітанів. Капітани презентують доповідь по темі «Залізобетонні будівлі і споруди».

Далі команди вирішують завдання з підбору робочої арматури, де згинаються елементи прямокутного перетину, проводять перевірку міцності перетину і конструюють елемент.

Журі оцінює презентації капітанів, максимальна кількість балів за даний конкурс – п'ять. За правильно вирішене завдання команда отримує три бали. У грі «Ерудит-лото» перемагає та команда, яка набрала найбільшу кількість балів.

Проводиться гра у вигляді почергового ставлення запитань командам. Далі проводиться конкурс капітанів. Доповіді по темі «Залізобетонні будівлі і споруди».

3. Виконання практичного завдання.

Командам дають картки із завданням. Команда спільно вирішує завдання, а журі підбиває підсумки з питань гри та конкурсу капітанів.

4. Висновок і підбиття підсумків заняття.

Визначається команда-переможець. Вручення грамот учасникам команд.

5. Видача домашнього завдання. Вирішити завдання.

Викладач кафедри БітаЕ – Н.В. Золотухіна.

Аналогічні заняття в ігровій формі проводилися і з інших дисциплін профілю «Будівництво»: «Будівельні машини і засоби малої механізації», «Монтаж металевих і залізобетонних конструкцій», «Геодезія», «Основи інженерної геології» та ін.

На заняттях у вигляді гри всі студенти активно залучені в навчально-освітній процес, загострюється їхня увага, студенти зосереджені і зібрані під час виконання завдань і відповідей на поставлені запитання. Налагоджується робота у групі, студенти стають більш згуртованими, відчувається дух суперництва між командами. Переважає комунікативний і діловий стилі роботи викладача, що сприяє кращому засвоєнню і закріпленню знань, умінь і компетенцій.

Активізуючий ефект на таких заняттях виражається в навчанні студентів обстоювати свою думку, брати участь у дискусіях і обговореннях, ставити запитання своїм товаришам і викладачам, рецензувати відповіді товаришів, оцінювати відповіді та письмові роботи товаришів, допомагати тим, хто відстає в навчанні, пояснювати слабшим учням незрозумілі місця, самостійно вибирати посилене завдання, знаходити кілька варіантів можливого вирішення пізнавального завдання (проблеми), створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій, вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів вирішення.

Система навчально-педагогічної взаємодії в ланці «викладач – студент» у вищій якісно відрізняється від шкільної не тільки організаційними формами і змістом навчання і виховання, але і самим фактом їх прилучення до загальної професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар'єра, що заважає плідній спільній діяльності, сприяє здійсненню базових компетенцій учасників навчально-педагогічної взаємодії.

До базових компетенцій студентів належать: інформаційна, пізнавальна, розвиваюча, комунікативна, діяльнісна компетенції. Серед компетенцій, здійснюваних педагогічними працівниками, можна виділити інформаційну, навчальну, організаційну, комунікативну, діяльну, регулюючу, оціночну, виховну [7, с. 224].

Серед обраних форм і методів роботи, спрямованих на вдосконалення навчально-педагогічної взаємодії, можна виділити: створення форм спільного спілкування для кращої особової соціалізації студентів, участь в засіданнях, конференціях, лекціях серед населення, виступи у пресі й ін.; спільну науково-дослідну роботу; досвід здійснення професійної діяльності в рамках навчальної/виробничої практики; спільні нерегламентовані, неофіційні контакти, бесіди про науку, мистецтво, професії, книги; участь професорсько-викладацького складу у студентському дозвіллі (огляди, олімпіади, конкурси, круглі столи).

Приклад участі професорсько-викладацького складу нашого вищого навчального закладу у студентському дозвіллі – це щорічне проведення круглих столів на різні теми, наприклад: «Будівництво як галузь народного господарства», «Сучасні будівельні матеріали», «Енергоефективні та ресурсозберігаючі технології» та ін., студентських конференцій, а також щорічні зустрічі кількох груп у неофіційному контакті в інтелектуальних іграх «Брейн-ринг», «Версиада» на різні теми.

У разі використання різних форм і методів, спрямованих на вдосконалення навчально-педагогічної взаємодії, варто приділяти увагу формуванню духу корпоративності, колегіальності, професійної спільності з педагогом; орієнтації системи педагогічного спілкування на дорослу людину з розвиненою самосвідомістю; використання професійного інтересу студентів як основи педагогічної і виховної роботи. Педагогічна дія має бути систематичною і безперервною, переходячи від навчально орієнтованого до науково-пошукового, від офіційно регламентованого до неофіційного, довірчого спілкування.

Висновки і пропозиції. Згодом взаємодія між викладачем і студентом зазнає певних змін. Дані зміни відбуваються тим швидше, чим частіше застосовуються інтерактивні форми проведення занять, а також регулярна участь у різних спільних заходах. Частка участі викладача у спільній

діяльності зі студентом зменшується – з навчальної, організуючої діяльності на початковому етапі вона перетворюється на таку, що має рекомендаційний, орієнтуючий характер. Водночас одні компетенції (інформаційна, навчальна, організаційна, діяльнісна, виховна й ін), що переважали на початковому етапі, поступаються місцем організаційній, комунікативній, регулюючій тощо компетенціям на просунутому етапі.

Діяльність студентів стає більш активною – спостерігається перехід від сприймання (інформаційна компетенція) до активної самостійної роботи з організації, контролю, коригування власної діяльності (діяльнісна компетенція – на просунутому етапі). Отже, усі компетенції учасників навчально-педагогічної взаємодії, зрештою, стають орієнтованими на формування професійної компетенції, а навчально-педагогічна взаємодія – основний чинник розвитку професійної кваліфікації.

Список використаної літератури:

1. Телешова Е.А. Условия успешного учебно-педагогического взаимодействия в высшем учебном заведении. *Материалы 66-й Научной конференции, секция социально-гуманитарных наук. Вестник Южно-Уральского государственного университета.* 2014. С. 1322–1328.
2. Педагогический энциклопедический словарь / под ред. Б.М. Бим-Бад. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. 585 с.
3. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект. Белгород, 1992. 100 с.
4. Петровский В.А. Личность. Деятельность. Коллектив. Москва : Политиздат, 1992. 254 с.
5. Сериков Г.Н. Образование и развитие человека. Москва : Мнемозина, 2002. 146 с.
6. Телешова Е.А. Модель становления готовности студентов к аналитической деятельности в учебно-педагогическом взаимодействии *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Образование, здравоохранение, физическая культура».* 2005. С. 223–228.

Zolotukhina N., Dudnik A. Educational and pedagogical interaction in professional education

The article is devoted to the organization of educational and pedagogical interaction in the framework of higher professional education in a technical higher educational institution (HEI). The aim of the research is to systematize the existing theoretical and practical experience of educational and pedagogical interaction and highlight the conditions for its successful implementation. The classification of active teaching methods is presented. The ways of activation of educational and cognitive activity of students, which encourage them to active thinking and practical activity in the process of mastering the material, when not only the teacher is active, but also students are active, are considered. Examples of implementation of educational and pedagogical interaction at classes of disciplines of a construction cycle and game meetings of students are given.

Highlighting previously unsolved problems, identified the need to study the interaction of student and teacher at the University. The system of higher pedagogical interaction in the link "teacher – student" is qualitatively different from school not only organizational forms and content of training and education, but also by the fact of their belonging to a common profession, and this greatly facilitates the removal of the age barrier to fruitful joint activities, promotes basic competences of the participants of pedagogical interaction with the use of active learning methods.

Analyzing the authors, it was noted that the specificity of pedagogical communication, first of all, is manifested in its orientation. It is aimed at students for their personal development. Development of the personality assumes the maximum realization of its activity, independence, initiative, responsibility in educational process.

As a result, the study determined that the key to successful improvement is the training of teachers in disciplines using active teaching methods and various interactive forms of interaction, for example, games, case studies, brainstorming, etc.

This paper presents the game "Scrabble Lotto", which was used in the classroom on the discipline "Concrete and stone structures". This revealed that in the classroom in the form of a game, all students are actively involved in the educational process, their attention is sharpened, students are focused and collected when performing tasks and answering questions. Group work is improving, students become more cohesive, the spirit of rivalry between the teams is felt. The communicative and business style of the teacher's work prevails, which contributes to the better development and consolidation of knowledge, skills and competencies.

Key words: *educational and pedagogical interaction, pedagogical communication, competences, participants, professional education, active teaching methods, interactive form.*